

Tafsiri Sisisi na Athari zake katika Mawasiliano

Ontieri J. Omari

Ikisiri

Lugha ni chombo muhimu cha mawasiliano katika jamii. Katika mawasiliano andishi, matumizi ya lugha hustahili kuwa wazi na yasiyokanganya kwa kuwa mwandishi hana fursa ya kuufafanua ujumbe nuiwa kama vile inavyotokea katika mawasiliano zungumzi. Suala la athari ya lugha ya kwanza katika ujifunzaji lugha ya pili limewavutia watafiti wengi kote ulimwenguni. Makala haya yanajikita katika suala la tafsiri sisisi kutoka lugha mama na athari yake katika mawasiliano ya Kiswahili. Data ya makala haya inatokana na insha 100 zilizoandikwa na wanafunzi wa shule za upili wilayani Nakuru, Kenya. Ukusanyaji wa data ulifanywa katika shule 10 teule katika wilaya hiyo. Insha zilizoandikwa na wanafunzi hao zilichanganuliwa huku makosa yakibainishwa na kuainishwa kwa kina. Makosa yaliyotokana na tafsiri sisisi kutoka lugha mbalimbali za kwanza pamoja na Kiingereza yamechanganuliwa huku athari zake katika uwasilishaji wa ujumbe ikiwekwa wazi. Matokeo ya utafiti huu yanaonesha kuwa lugha inayotumiwa na watafitiwa kutoka jamii-lugha mbalimbali iliathiri lugha lengwa (Kiswahili) kutokana na kuhamishwa kwa miundo na maumbo kutoka lugha za kwanza hadi lugha ya pili kwa njia isiyokubalika. Vipengele vilivyoathiriwa zaidi na hali hii ni maneno, sehemu za tungo, na hata tungo nzima. Uchanganuzi huu wa makosa yatokanayo na tafsiri sisisi utawasaidia walimu, wanafunzi, waandishi wa vitabu vya Kiswahili, na wakuza mitaala katika kutengeneza mikakati ya kuwawezesha kupunguza utokeaji wa makosa katika mawasiliano.

1.0 Utangulizi

Lugha ni chombo muhimu katika kufanikisha mawasiliano miongoni mwa wanajamii. Matumizi ya lugha katika mawasiliano andishi hustahili kuwa wazi na huru kwa kuwa mwandishi hana nafasi ya kuufafanua ujumbe nuiwa kama inavyotokea katika mawasiliano ya mdomo. Wakati wa kuwasilisha ujumbe kwa maandishi, tafsiri ya mawazo kutoka lugha chanzi hadi lugha lengwa hukwamisha mawasiliano. Tafsiri sisisi husababisha ugumu katika kung'amua ujumbe wa habari inayohusika. Hali hii huchangiwa na mambo mbalimbali ambayo ni pamoja na tofauti za kitamaduni kati ya wahusika wa uwasilishaji ujumbe tofauti za kimsamiati ambapo huenda katika lugha mojawapo neno moja hutumiwa kwa maana tofauti ilhali katika lugha hiyo nyingine istilahi tofauti hutumiwa kuweka wazi tofauti hizo zinazonuiwa na tofauti za kitajiriba katika matumizi ya lugha kati ya anayewasilisha na anayepokea ujumbe.

Katika kupitia insha za wanafunzi wa shule za upili kutoka jamii-lugha mbalimbali nchini Kenya, utafiti huu ulibaini kuwa baadhi ya watafitiwa walitafsiri mawazo fulani moja kwa moja ama kutoka lugha zao za kwanza au Kiingereza na kuyawasilisha katika Kiswahili kwa njia yenye kasoro. Maumbo yaliyoathiriwa zaidi na hali hii ni maneno, sehemu za tungo na hata tungo

nzima. Makala haya yanaweka wazi maumbo hayo yaliyoathiriwa na tafsiri sisisi kwa kudondoa mifano mahsusi kutokana na insha zilizoteuliwa.

2.0 Dhana ya Tafsiri

Dhana ya tafsiri imeelezwa kwa namna tofauti na wanazuoni wa lugha na tafsiri. Mwansoko (1996) anaeleza kuwa tafsiri ni zoezi la uhawilishaji wa mawazo katika maandishi kutoka lugha moja hadi nyingine. Mawazo kati ya lugha chanzi na lugha lengwa sharti yawiane na wala haiwezekani mawazo ya matini hizo mbili kuwa sawa kabisa. Kwa sababu ya tofauti za kiisimu, kiutamaduni, kihistoria na kimazingira kati ya lugha, inakuwa vigumu kutafsiri mawazo ya lugha moja katika lugha nyingine bila kupoteza, kupotosha au kubadili maana, hata kama ni kwa kiwango kidogo tu. Katika tafsiri, masuala anuwai yanastahili kuzingatiwa. Masuala hayo ni pamoja na muktadha, kanuni za kisarafu za lugha husika, tahajia za lugha hizo, kaida za kiuandishi na maana ya semi zinazotumika. Maelezo sawa na haya yanatolewa na Catford (1965) ambaye anasema kuwa kutafsiri ni kuchukua mawazo yaliyo katika maandishi kutoka lugha moja (lugha chanzi) na kuweka badala yake mawazo yanayolingana katika lugha nyingine (lugha lengwa). Msisitizo hapa ni kwamba mawazo yanayohamishwa kati ya lugha husika sharti yawe na uwiano. Wakieleza kuhusu tafsiri, Nida na Taber (1969) wanasema kuwa kutafsiri hujihusisha na kuhamishia ujumbe katika lugha lengwa ambao ni linganifu kutokana na ule wa lugha chanzi kwa kuzingatia maana na mtindo. Naye Brislin (1976) anaeleza kuwa tafsiri ni dhana inayorejelea uhamishaji wa mawazo na habari kutoka lugha moja (chanzi) hadi lugha nyingine (lengwa); ama lugha hizo zimeandikwa au hazijaandikwa; ama lugha hizo zina othografia zilizosanifiwa au hazina ama lugha mojawapo au zote mbili ni za kiishara (kama inavyotokea katika lugha itumiwayo na viziwi). Fasili sawa na hiyo imetolewa na Pinchuck (1977), ambaye anasema kuwa kutafsiri ni mfanyiko tendani wa kutafuta ulinganifu wa lugha lengwa kwa usemi wa lugha chanzi.

Hivyo basi, ni wazi kwamba kuna mambo mengi ya kuzingatiwa ili kutoa fasili inayojitosheleza ya dhana ya tafsiri. Hata hivyo, ni wazi kwamba tafsiri ni mchakato wa kuhawilisha ujumbe kutoka lugha chanzi hadi lengwa huku ulinganifu ukizingatiwa kwa lengo la kutopotosha maana iliyokusudiwa.

3.0 Tafsiri Sisisi

Zipo njia mbalimbali zinazotumika katika kutafsiri kutegemeana na aina ya matini au malengo ya mfasiri. Njia hizo ni pamoja na tafsiri huru, tafsiri ya neno kwa neno na tafsiri sisisi. Kwa kuwa si lengo la makala haya kuzifafanua, sehemu hii itaeleza kuhusu tafsiri sisisi ambayo ndiyo inakusudiwa. Katika tafsiri sisisi maneno hutafsiriwa yakiwa pwekepweke kwa kuzingatia maana

zake za kimsingi katika lugha chanzi bila kujali sana muktadha. Aidha, tafsiri hii hufuata mfumo wa sarufi, hususani sintaksia, na lugha lengwa (Mwansoko, 1996). Akishadidia wazo hilo, Kihore (2005) anaeleza kuwa tafsiri sisisi huzingatia neno hata neno au hasa mpangilio wa maneno hayo katika sentensi za lugha chanzi au asilia. Anaendelea kufafanua kuwa tafsiri ya aina hii hukabiliwa na matatizo makubwa pale kunapokuwa na tofauti kubwa za kimuundo baina ya lugha chanzi na lugha lengwa. Katika hali kama hiyo, ukitafsiri neno kwa neno utapata muundo katika tafsiri usiokuwa na maana yoyote. Tafsiri hii inapojitokeza katika mawasiliano, huathiri ujumbe unaowasilishwa kiasi kwamba huenda mpokeaji wa ujumbe husika asiuelewe kikamilifu. Kutoeleweka kwa ujumbe hutokana na hali ya mwandishi na mpokeaji ujumbe kutokuwa na tajiriba sawa kileksika na hata kiutamaduni. Kwa mfano, tafsiri sisisi ya usemi wa Kiingereza *dry cow* kwa Kichina ni *ganniu*. Dhana inayoelezwa hapa (katika Kichina) ni ile ya ng'ombe kutokuwa na maziwa baada ya kipindi fulani cha kukamwa. Mchina atatizwa sana iwapo tafsiri ya aina hiyo itatumiwa, na hivyo mawasiliano yatakwama kabisa. Hii ni hali inayotokana na tofauti za kiutamaduni kati ya Waingereza na Wachina. Tafsiri ya aina hii huathiri zaidi nahau zinazotumiwa katika lugha chanzi na ambazo hazina visawe katika lugha lengwa. Iwapo nahau hizi zitatafsiriwa kwa njia ya moja kwa moja bila kuzingatia muktadha na maana, basi matokeo yake ni matumizi ya kauli zitakazomkanganya mpokeaji ujumbe.

Tafsiri sisisi kutoka lugha moja hadi nyingine huchangia kuwepo kwa makosa katika mawasiliano. Kwa mfano, mtoto wa Kihispania anayejiifunza Kiingereza anaweza kutumia kauli *this house is more bigger* kutokana na kauli hiyo katika lugha yake ya kwanza *esta casa es mas grande*. Hapa anayetumia kauli hii analenga kueleza kuwa nyumba inayorejelewa ni kubwa. Kosa linalojitokeza katika kauli hiyo lina chanzo chake katika tafsiri sisisi ambapo muundo wa lugha chanzi umeathiri muundo wa lugha lengwa. Ni bayana kwamba, matumizi ya neno 'bigger' katika Kiingereza hufifisha neno 'more' na ujumbe unaowasilishwa kuhusu umbo la kirejelewa hueleweka kikamilifu. Sehemu zifuatazo zinaangazia kwa kina mambo yaliyochunguzwa na kubainika katika utafiti huu.

3.1 Tafsiri Sisisi kutoka Lugha ya Kwanza

Insha tulizozichanganua zilidhihirisha baadhi ya watafitiwa walifikiria katika lugha yao ya kwanza na kuyahamisha mawazo husika hadi lugha ya Kiswahili kwa njia isiyokubalika. Tafsiri sisisi kutokana na lugha ya kwanza ilijitokeza katika insha mbalimbali na hivyo, kutatiza mawasiliano. Hali hii ilitokana na ukosefu wa umilisi wa wanafunzi husika katika vipengele anuwai vya lugha lengwa. Kauli ambazo zilitafsiriwa kutokana na Dholuo ni pamoja na:

Kiswahili

- * Niko pekee
- * ... nilikaa chini kwa kiti
- * ... tuwe watu wanaotumia **vichwa**
- * ... nilikunywa chai na mkate ...

Kidholuo

- Ankenda
- ... abet piny e kom
- ...wiye ...
- ... chai **gi** mkate ...

Niko pekee ni kauli pungufu na isiyokubalika katika Kiswahili sanifu. Kauli hii ilistahili kuongezewa kivumishi *yangu* na kudondoshwa kwa *e* ya mwisho katika neno '*pekee*' ili kukubalika kisarufi. Nayo kauli *nilikaa chini kwa kiti*, inaonesha kasoro ya kutafsiri neno kisisisi kutoka Kidholuo. Matokeo ya tafsiri hiyo ni kauli inayodhihirisha kujirudia na isiyokubalika katika Kiswahili sanifu. Dhana ya *kukaa* katika Kiswahili hugubika matumizi ya chini katika sentensi husika. Ukitaja *nilikaa*, hakuna haja ya kuongezea neno *chini* kabla ya *kiti*. Katika Kidholuo, maneno yanayorejelea kitendo cha kuketi na mahali pa kuketi huwa muhimu sana ili kuwasilisha ujumbe kikamilifu. Hali hii ndiyo iliyohamishiwa katika Kiswahili na hivyo kusababisha kasoro. Katika mfano unaofuata, mwanafunzi alitumia neno *vichwa* ambapo dhana inayowasilishwa ni tafsiri kutokana na neno la Kidholuo *wiye* (kichwa). Neno *wiye* katika Kidholuo humaanisha kichwa na pia ubongo. Mwanafunzi alitumia *kichwa* kumaanisha ubongo jinsi linavyotumika katika lugha yake ya kwanza. Nayo matumizi ya *na* katika kauli *chai na mkate*, kutokana na *gi* (Kidholuo), yanaleta dosari kwa kuwa neno sahihi lingekuwa *kwa*. Kwa hivyo, matumizi ya kiunganishi hicho kwa msingi wa Kidholuo yalisababisha upungufu katika kauli hiyo kwa kuwa hayakubaliki katika Kiswahili. Katika insha zilizoandikwa na wanafunzi wa jamii lugha ya Kikuyu, tuligundua tafsiri sisisi kutokana na lugha hiyo kama inavyodhihirishwa na mifano ifuatayo:

Kiswahili

- * siku ya muhimu
- * Ilikuwa kitu saa kumi
- * Tayari kutengeneza kiamsha kinywa
- * ... na wakaweza kutaja majina yao
- * ... muda kidogo

Kikuyu

- muthenya wa bata
- Ciarĩ kindu ta thaa ikumi
- nditayari gũthondeka shai wa rũshinĩ
- ... na makĩhota kugweta marĩtwa mao
- ... kahida kanini

Matumizi ya neno *ya* katika mfano huo wa kwanza, yalitokana na tafsiri ya neno *wa* (Kikuyu). Hata hivyo, ni wazi kwamba *ya* inatia dosari katika kauli husika ambayo ilistahili kuwa *siku muhimu*. Neno *kitu* katika mfano wa pili, limetokana na neno *kindu* (Kikuyu). Hali hii imetokana na mwanafunzi kutaka kuelezea kuwa hakuwa na uhakika kuhusu wakati husika. Hata hivyo, katika Kiswahili, kinyume na Kikuyu, neno *kitu* haliwezi kutumiwa kuonyesha hali inayorejelewa. Hivyo basi, mtafitiwa alishindwa kuzingatia muundo wa sentensi uliokubalika katika Kiswahili na badala yake akatafsiri maneno kutokana na lugha ya kwanza ili kuelezea ukosefu wa uhakika kuhusu wakati husika. Neno

sahihi ingekuwa *takribani* au *mwendo wa na wala siyo kitu*. Katika mfano wa tatu, neno *kutengeneza* limetokana na *gũthondeka* (Kikuyu). Ingawa katika Kikuyu neno husika linaweza kutumiwa kurejelea dhana ya kutayarisha chakula, ni kosa kuihamishia dhana hiyo katika Kiswahili. Neno *kutengeneza* haliwezi kamwe kukubalika ikiwa litatumiwa kwa maana ya kutayarisha au kupika katika Kiswahili. Maneno *kutaja majina yao* katika mfano wa nne, ni tafsiri sisisi kutoka Kikuyu *kugweta maritwa mao*. Kauli sahihi ingekuwa *na wakaweza kujitambulisha*. Mfano wa tano, unadhihirisha tafsiri ya kisemantiki ambapo kauli *kahida kanini* inahamishwa na kutumiwa kama *muda kidogo*. Mwanafunzi husika amepuza kanuni za lugha ya Kiswahili ambapo mara nyingi muda hupimwa kwa sifa ya urefu na ufupi. Kauli sahihi ingekuwa *muda mfupi*.

Watafitiwa kutoka jamii lugha ya Kiluhya nao walitafsiri baadhi ya mawazo moja kwa moja na kuyaingiza katika Kiswahili. Kauli zilizodhihirisha tafsiri ya aina hii ni pamoja na:

Kiswahili	Kimaragoli
* Nilichomoka mbio ...	Ndata zimbiru ...
* Nilipoanza kunywa kiamsha kinywa	Lwandatanga kunwa ichai
* ... gari nililokuwa ndani mudoga gwa ndari mu ...
* ... jasho lilitirika mistari itsingeri tsiandura yiyi nindi yiyi ...
* ... yote ilikuwa bure yosi yari igasi ya vutsa ...

Katika mfano wa kwanza, mtafitiwa ametumia kauli ambayo imetafsiriwa moja kwa moja kutokana na lugha ya kwanza bila kuzingatia maana iliyonuiwa kuwasilishwa. Kiswahili sanifu hakiruhusu matumizi ya neno *chomoka* katika muktadha wa kukimbia. Kauli hii inarejelea nahau ya Kiswahili *timua mbio*. Nahau ni mojawapo ya tungo maalumu katika Kiswahili, ambazo huhitaji umakini zinapotumiwa. Akichunguza matatizo ya tafsiri katika vyombo vya habari, Mwansoko (2001) anaonesha kwamba pamoja na matatizo ya kutafsiri misamiati na tungo za kawaida yapo matatizo pia ya kutafsiri tungo maalumu kama vile misemo na nyinginezo. Tatizo linalosisitizwa na mtaalamu huyo ndilo linalodhihirika katika kauli husika ambapo mwanafunzi alistahili kuandika *nilitimua mbio* ili kuafiki dhana anayoieleza. Matumizi ya neno *kunywa* katika mfano wa pili, yanaelekea kuonesha kwamba kiamsha kinywa ni chai au kinywaji pekee. Hali hii imetokana na tafsiri kutokana na Kiluhya *kunwa* ambalo hutumiwa sana na Waluhya kwa kuwa chai ndiyo mara nyingi huhusishwa na kiamsha kinywa. Wazawa wa jamii hiyo hutumia neno 'kunwa' hata kama kuna vyakula vingine vinavyoandama na chai. Mwanafunzi husika alistahili kutumia *kujipatia kiamsha kinywa* ili kuonyesha hali halisi ambapo kifungua kinywa chaweza kuwa chai pekee au wakati mwingine kuna vyakula vingine vinavyoandamana nacho. Maelezo yanayojitokeza katika mfano wa

tatu, yana upungufu unaosababishwa na uhamishaji wa mawazo kutokana na lugha ya kwanza. Mtafitiwa ametumia *gari alilokuwa ndani* badala ya *gari alilosafiria*. Matumizi ya neno *mistari* (mfano wa nne), katika kuelezea namna jasho lilivyotiririka, yana kasoro kwa kuwa neno hili halikubaliki katika muktadha huo katika Kiswahili sanifu. Mwanafunzi husika angetumia maneno *jasho lilimtiririka* kuelezea wazo alilokuwa nalo. Aidha, alikuwa na uhuru wa kutumia *jembamba* iwapo alinulia kutoa ujumbe zaidi kuhusu mtiririko wenyewe. Nao mfano wa tano, unaonesha jinsi tafsiri sisisi inavyopotosha ujumbe unaowasilishwa. Mtafitiwa alikusudia kuelezea kuwa juhudi zake hazikufua dafu.

Kasoro ya tafsiri sisisi pia ilijitokeza katika insha zilizoandikwa na wanafunzi wa jamii lugha ya Ekegusii. Kauli zilizodhihirisha tafsiri ya aina hiyo ni:

Kiswahili

- * ... nikirudi baitini **nilipatana** na mkongwe mmoja ...
- * ... **gari tulilopanda** ...
- * Mwalimu aliyesimamia **sehemu** ya mitihani
- * Hodari alikuwa **anatuonyesha vumbi**.

Kiekegusii

- ... ekeru narengi koirana inka inkanyorana n'omogaka oyomo ...
- ... egari **twarinete** ...
- Omwaliimu otenenerete **ensemo** y'amatemu
- Hodari nigo arengi **gotworokia ebuse**.

Katika mfano wa kwanza, matumizi ya neno *nilipatana* yana msingi wake katika Ekegusii ambapo neno *nyora* linamaanisha *pata* na hivyo *konyorana* hutafsiriwa kama *kupatana* katika Kiswahili badala ya *kukutana* ambalo ndilo sahihi. Ni bayana kuwa tafsiri hiyo sisisi inaleta utata katika mawasiliano kwa kuwa neno *nilipatana* huwa na maana tofauti kabisa katika Kiswahili sanifu na ile iliyokusudiwa na mwasilishaji ujumbe. Katika Kiswahili sanifu neno hilo hutumiwa kurejelea hali ya kuwa na uelewano baina ya pande mbili; lingana, afikiana (TUKI, 2004). Katika mfano wa pili, neno *twarinete* (Kiekegusii) hutumiwa kwa maana ya *tulipanda* (Kiswahili). Wazawa wa Ekegusii hutumia hilo neno kurejelea hali mbalimbali kama vile kukwea mti, kuabiri gari na kadhalika. Akieleza kuhusu hali kama hii, Keshavarz (1994) anasema kuwa ikiwa lugha ya kwanza ina neno moja linalorejelea dhana mbili tofauti wakati ambapo lugha lengwa ina maneno mawili yanayorejelea dhana hizo mbili, basi huenda kukazuka kasoro ya uhamishaji. Mwanafunzi anatumia neno hilo moja ambalo huwakilisha dhana tofauti katika lugha yake ya kwanza kana kwamba katika lugha lengwa matumizi hayo yanakubalika. Katika mfano huu, matumizi kama haya ndiyo yanayohamishiwa katika Kiswahili kutoka Ekegusii na hivyo kusababisha kasoro. Katika Kiswahili sanifu, mwanafunzi husika angetumia maneno *gari tulilokuwa tumeabiri*. Katika mfano wa tatu, *sehemu ya mitihani* ni tafsiri sisisi kutokana na *ensemo y'amatemu* (Kiekegusii). Neno *ensemo* likitafsiriwa moja kwa moja linakuwa *sehemu* kwa Kiswahili. Katika Ekegusii

neni hili hutumiwa kwa maana mbalimbali kama vile kurejelea mahali au sehemu ya kitu. Hivyo basi, maana mojawapo imehamishiwa katika Kiswahili kwa njia inayoleta upungufu. Katika Kiswahili sanifu, kauli hii ingekuwa *kitengo cha mitihani* au *masuala ya mitihani*. Matumizi ya *anatuonesha vumbi* kutokana na *gotworokia ebuse* (mfano wa nne), yanavuruga maana iliyonuiwa kwa kuwa huenda msomaji asielewe ujumbe unaowasilishwa. Mtafitiwa angetumia maneno *alikuwa akitushinda*.

Tafsiri sisisi ilidhihirika pia katika insha iliyoandikwa na mwanafunzi wa jamii-lugha ya Kikamba. Baadhi ya mifano inayoonyesha tafsiri ya aina hii ni:

Kiswahili

*Kila mtu alikuwa **amelifungua** televisheni yake

* Kwa muda kabla hayo **mashida** **yaishe**

Kikamba

Kila mtu **avinguite** televisheni yake.

... Kwa kavinda kuvika **mathina** **asu mathele**

Katika mfano wa kwanza, mtafitiwa ametumia neno *amelifungua* kwa njia isiyokubalika katika Kiswahili sanifu. Kosa hili limetokana na tafsiri sisisi kutokana na Kikamba ambapo neno *avinguite* linatumiwa kurejelea *kufungua*. Katika jamii husika, neno hilo hutumiwa katika miktadha mbalimbali ambayo ni pamoja na kuwasha vifaa vya elektroniki kama vile runinga. Tafsiri hii sisisi inaleta dosari katika Kiswahili sanifu ambapo kitendo husika hurejelewa kwa neno *kuwasha* huku neno *kufungua* likitengewa vitendo tofauti. Katika mfano wa pili, kauli husika ina kasoro katika muundo na hata matumizi ya viambishi. Neno *mashida* limetokana na tafsiri sisisi ya neno *mathina* la Kikamba. Katika Kiswahili sanifu neno *shida* haliambishwi ili kuonyesha wingi bali viambishi vya wingi hutumiwa katika maneno mengi hususani vitenzi ili kudokeza hali hiyo. Aidha, mpangilio wa maneno katika sentensi hiyo una dosari kutokana na tafsiri hiyo sisisi.

Watafitiwa wazawa wa Kikalenjini pia walidhihirisha tafsiri sisisi katika insha walizoandika. Mifano ifuatayo inadhihirisha hali hiyo:

Kiswahili

* Wakati wa kula chakula cha mchana ...

* Tulipokaribia karibu na ...

* ...nimalize shule ...

* ... **tulipanda** hilo basi ...

Kikalenjini

Sait ne kiamei amitwogikab bet ...

Kingeriky keit gaa ...

... kobek skol ...

... kelany ...

Mfano wa kwanza unadhihirisha kujirudia kutokana na matumizi ya neno *kula* ambalo hustahili kudondoshwa kwa kuwa neno *chakula* laonyesha kuwa mlo husika utaliwa. Katika Kikalenjini, neno *kula* hutumiwa katika sentensi ili kuwasilisha maana inayokusudiwa kikamilifu kinyume na Kiswahili ambapo

neni hilo halistahili kutumiwa. Mfano wa pili nao unadhihirisha marudio kutokana na kauli husika kutafsiriwa moja kwa moja kutokana na Kikalenjin. Maneno *tulipokaribia* na *karibu* yanaelezea dhana ileile na hivyo neno mojawapo, hususan *karibu* lilstahili kudondoshwa. Dhana husika inapowasilishwa katika Kikalenjin, inakubalika na haionyeshi kujirudia kokote. Katika mfano wa tatu, neno *nimalize* ambalo ni tafsiri sisisi kutokana na *kobek* ndilo linalosababisha dosari. Mtafitiwa alistahili kutumia neno linaloafiki ujumbe kama vile *nihitimu*. Hatimaye mfano wa nne, unadhihirisha matumizi potofu ya neno *tulipanda* badala ya *tuliabiri* kutokana na tafsiri ya neno *kelany*. Katika Kikalenjin *kelany* hutumiwa kurejelea vitendo mbalimbali bila kuwekewa mipaka ya kimatumizi kama inavyotokea katika Kiswahili ambapo neno *panda* linatumika katika miktadha maalumu.

Katika insha zilizoandikwa na wanafunzi wa jamii-lugha ya Kimasai, kosa la tafsiri sisisi kutoka lugha hiyo lilijitokeza katika mfano huu:

Kiswahili

* ... wavyele waliniruhusu kutoka kwenda.

Kimasai

... naisho intoiwo apuku alo.

Katika mfano huu, mwanafunzi ametumia sarufi ya Kimasai katika kuunda sentensi ya Kiswahili kwa njia isiyokubalika. Maneno mawili ya mwisho katika sentensi hiyo *kutoka kwenda* ambayo yanatokana na maneno ya Kimasai *apuku alo* ndiyo yanayovuruga muundo wa sentensi husika. Sentensi sahihi ingekuwa ...wavyele waliniruhusu kuondoka.

3.2 Tafsiri Sisisi kutokana na Kiingereza

Makosa katika kipengele hiki yalitokana na uhamishaji wa mawazo kutoka Kiingereza kwenda Kiswahili kwa njia yenye kasoro. Watafitiwa waliotafsiri mawazo moja kwa moja, hawakujua kwamba maumbo mbalimbali yalikuwa na maana tofauti katika lugha mbili husika. Makosa ya aina hii yalijitokeza katika mifano hii:

Kiswahili

- * Barabara pia ilivaa sura mpya.
- * ...kukamilisha kuchukua picha ...
- * ... waliomaliza vyo viko bado wanakanyaga lami
- * wananchi ... kukumbatia amani ...

Kiingereza

- a new outlook
- taking photographs
- ... they are still tarmacking
- to embrace peace

Mifano hii inadhihirisha kuwa wanafunzi husika walikuwa na ujuzi wa kiasi fulani katika Kiingereza ambao waliuhamishia kwenye Kiswahili bila kuzingatia tafsiri ya kimawasiliano. Mfano wa kwanza, unaonesha namna mwanafunzi alivyoshindwa kueleza jinsi barabara husika ilivyokuwa bora baada

ya kutiwa lami na badala yake akatafsiri kauli husika kutokana na Kiingereza moja kwa moja. Ingawa alifanikiwa katika kuwasilisha ujumbe alionuia, mwanafunzi huyo ametumia maneno yasiyokubalika kimuktadha katika Kiswahili sanifu. Katika mfano wa pili, maneno *kuchukua picha* yametokana na tafsiri sisisi ya maneno ya Kiingereza. Mwanafunzi angetumia maneno *kupiga picha* yanayokubalika katika Kiswahili. Katika mfano wa tatu, maneno *wanakanyaga lami* yametokana na usemi wa Kiingereza *to tarmac*. Kimsingi, usemi huo wa Kiingereza ni msimbo usio rasmi na hutumika hususani nchini Kenya kuelezea ugumu unaoandamana na utafutaji wa kazi. Nayo kauli *kukumbatia amani* (mfano wa nne), ni tafsiri sisisi kutokana na usemi wa Kiingereza *to embrace peace*. Kwa kutumia maneno hayo, mtafitiwa amepotosha maana iliyokusudiwa kutokana na ukweli kwamba neno *kukumbatia* hutumiwa kwa maana tofauti kabisa katika Kiswahili sanifu.

4.0 Hitimisho

Katika makala haya tumeangazia makosa mbalimbali yanayotokana na tafsiri sisisi ya mawazo kutoka lugha za kwanza anuwai zinazotumika nchini Kenya. Aidha, makosa ya aina hiyo yanayotokana na lugha ya Kiingereza yamejadiliwa. Makosa mahususi yamedondolewa kutokana na insha zilizoandikwa na wanafunzi wa jamii-lugha mbalimbali na kufafanuliwa. Uchanganuzi huu umedhihirisha kwamba makosa mengi ya kitafsiri yalisababishwa na hali ya ukosefu wa ulinganifu kati ya maneno yanayotumiwa katika lugha chanzi na ile lengwa. Hali hii ilipelekea matumizi yenye kasoro ya msamiati na miundo mbalimbali ya kisarufi katika mawasiliano andishi. Matokeo ya matumizi hayo ni kutoeleweka kwa ujumbe uliokuwa ukiwasilishwa kwa jumla au habari husika kumkanganya mpokeaji.

Marejeo

- Brislin, R. W. (1976). *Translation: Application & Research*. New York: Gardner Press.
- Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. London: Oxford University Press.
- Keshavars, M. H. (1994). *Contrastive Analysis and Error Analysis*. Tehran: Rahmana Pub. Imesomwa Januari 31, 2009, kutoka www.scribd.com.
- Kihore, Y. M. (2005). Uzingatifu wa Sarufi katika Tafsiri. Makala katika *Swahili Forum 12 (2005): 109 – 120*.
- Mwansoko, H. J. M. (1996). *Kitangulizi cha Tafsiri: Mbinu na Nadharia*. Dar es Salaam: TUKI.
- Mwansoko, H. J. M. (2001). *Matatizo ya Tafsiri katika Vyombo vya Habari*. Mswada ambao haujachapishwa, Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Nida, E. A. na C. R. Taber, (1982). *The Theory and Practice of Translation*. Leiden: E. J. Brill.
- Pinchuck, I. (1977). *Scientific and Technical Translation*. Andre Deutsch.
- TUKI. (2004). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu (Toleo la pili)*. Nairobi: Oxford University Press.